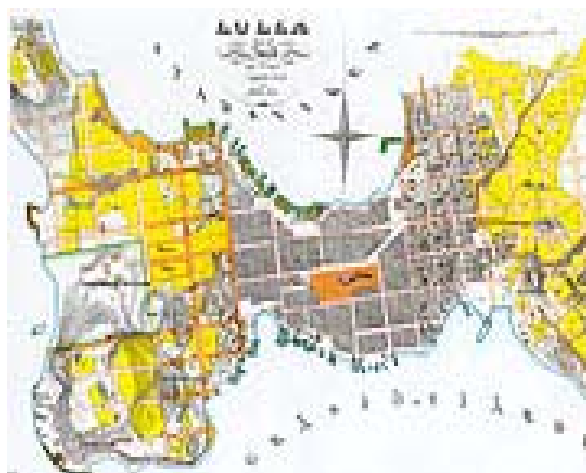

PROJEKTREDOVISNING

Miljömålen i den kommunala översiktsplaneringen

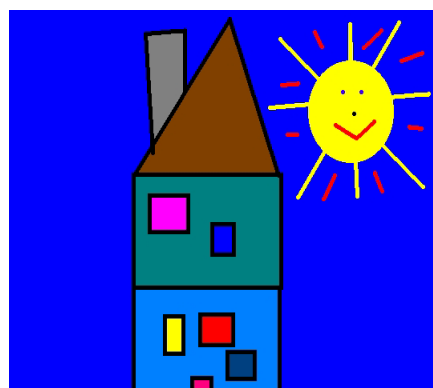
Detta är en sammanställning av det arbete som har utförts av länsstyrelsen i Norrbotten, inom ramen för ovan nämnda projekt. Arbetet har bedrivits under tiden 040407-040910 och utförts av Maria Nordström med hjälp av projektets referensgrupp bestående av Ulf Bergelin, Marie Björklund, Ann-Christine Burman, Christer Svärd samt Inger Krekula som även har fungerat som projektledare.

Innehållsförteckning

1. Inledning	3
1.1 Bakgrund	3
1.1.1 Vems är ansvaret?.....	3
1.1.2 Varför är det lämpligt att integrera miljömålen i översiktplanerna?	3
1.2 Syfte med projektet.....	4
2. Genomförande	4
2.1.1 Delprojekt 1	4
2.1.2 Delprojekt 2	4
2.1.3 Delprojekt 3 och 4.....	4
3. Resultat	5
3.1 Delprojekt 1 och 2.....	5
3.1.1 Vilka lokala program och strategier finns hos kommunerna?	7
3.1.2 Sammanställning för samtliga kommuner.....	9
3.1.3 Kommentar till delprojekt 1 och 2.....	13
3.2 Delprojekt 3 och 4.....	14
3.2.1 Vilka av de regionala miljömålen berörs av en god fysisk planering?	14
3.2.2 Hur kan den fysiska planeringen påverka?.....	18
3.2.3 Kommentar till delprojekt 3 och 4.....	19

Bilagor:

Bilaga 1 Beskrivning av respektive kommuns översiktsplan

1. Inledning

1.1 Bakgrund

Vår nästa generation ska ta över ett samhälle där de stora miljöproblemen är lösta. Belastningen på vår miljö ska minska till nivåer som ger förutsättningar för ett långsiktigt hållbart samhälle. Detta är tanken bakom de 15 nationella miljö kvalitetsmål som riksdagen slagit fast.

För att konkretisera miljömålsarbetet har riksdagen också beslutat om mätbara delmål som ska vara uppfyllda till år 2010. Landets länsstyrelser och Skogsvårdsstyrelsen har därför fått i uppdrag att, tillsammans med lokala aktörer, ta fram regionala miljömål. Utöver förslag på mål och delmål har de flesta arbetsgrupper även föreslagit tänkbara åtgärder för att nå målen. Förslagen har varit ute på remiss för att slutligen leda till ett beslutsdokument, **Miljömål för Norrbotten**, som blev klart 2004. (*Miljömål för Norrbotten, Länsstyrelsen i Norrbottens län och Skogsvårdsstyrelsen Norrbotten, 2004*)

1.1.1 Vems är ansvaret?

Länsstyrelsen; Har det övergripande ansvaret för det regionala mål- och uppföljningsarbetet och ska anpassa och precisera de nationella miljö kvalitetsmålen efter länets förutsättningar samt ta fram förslag till konkreta åtgärder som behövs på regional och lokal nivå för att målen ska kunna nås. Länsstyrelsernas miljömålsarbete ska ske i en sektorövergripande process i dialog med kommuner, näringsliv och andra aktörer. (*Boverket, God bebyggd miljö på regional nivå, 2004*)

Kommunerna; Har det lokala ansvaret för en god livsmiljö och har därför det övergripande ansvaret för att finna tillämpningar för att nå miljömålen. Kommunernas planering är viktig för att miljö kvalitetsmålen ska uppnås. Exempel på frågor som hanteras i planeringen och som har stor betydelse för miljön är utveckling av verksamheter, trafiksystem, grönområden samt energi- och vattenförsörjning. (*miljomal.nu, 040416*)

1.1.2 Varför är det lämpligt att integrera miljömålen i översiktplanerna?

Bebyggelse, genom sin energianvändning, sin lokalisering och intensitet jämte beroendet av transportapparaten för sin funktion, genererar de största miljöproblemen i vårt land. Problemen har sitt ursprung i första hand i den stora mängd energi som byggsektorn och transportsektorn använder. Investeringarna i den byggda miljön är bland de dyraste och mest långsiktiga som görs. Av den bebyggelsemassa som vi idag har, beräknas 90-93 % vara kvar inom en generation. Det betyder att förändringar av bebyggelsens miljöpåverkan måste ske i de redan byggda strukturerna, men det betyder också att lokalisering och utformning av den tillkommande måste ske med högt ställda krav på miljöanpassning och i samverkan med den befintliga bebyggelsen. Genom en hög befolkningstäthet kring punkter med hög tillgänglighet så skapas en god förutsättning för hög energieffektivitet. (*Boverket, God bebyggd miljö, rapport 1999*)

Vi har på många sätt byggt fast oss i en infrastruktur för boende, arbete, transporter och energitillförsel som medför ett beroende av fossila bränslen för lång tid framöver. (*Boverket, God bebyggd miljö, rapport 1999*)

Tanken är att det ska underlätta för kommunerna att integrera miljöfrågorna i sin översiktsplan i stället för att skapa ett flertal egna dokument för respektive miljöområde. Med dessa nämnda förutsättningar föddes idén om ett projekt där man skulle försöka avläsa hur kommunerna arbetar med miljömålen genom översiktplanerna. Genom att göra en nulägesbeskrivning för respektive kommun skapas även förutsättningar att, i nästa översyn av översiktplanerna, avläsa hur arbetet fortskrider när det gäller miljö mål stänkandet i planeringen.

1.2 Syfte med projektet

1a) Uppföljning av miljömålsarbetet

- Skapa utgångspunkt för den återkommande miljömålsuppföljningen via kommunernas översiktsplaner. Hur beaktar översiktsplanerna miljökvalitetsmålen i dag? Vilka brister finns? Hur kan de utvecklas?
- Få en uppfattning om vilka miljökvalitetsmål som kan inarbetas i och följas upp via kommunernas översiktsplaner.
- Föreslå indikatorer som visar på i vilken riktning utvecklingen i kommunerna går när det gäller uppfyllelsen av miljömålet God Bebyggd Miljö (för lämpliga delmål, ev. också något annat miljömål).
- Formulera en granskningsmall när det gäller genomgång av den kommunala planeringen mot bakgrund av hur miljömål beaktas.

1b) Genomförande av miljömålsarbetet

- Underlätta för kommunerna i arbetet med att bedriva miljömålsarbetet genom att redovisa regionalt/centralt befintligt material (program, strategier och policydokument m.m.) som kan användas i översiktsplaneringen eller annan fysisk planering.
- Förbättra möjligheterna att ge specifika råd och stöd till kommunerna i bl.a. arbetet med utvecklandet av program och strategier för frågor om miljöanpassade transporter, natur- och kulturvärden och miljöanpassad energiförsörjning i enlighet med miljökvalitetsmålet God bebyggd miljö. Olika behov av stöd och råd föreligger i de olika kommunerna.

2. Genomförande

2.1.1 Delprojekt 1

- Samtliga Norrbottenskommuners översiktsplaner studeras med avseende på innehåll när det gäller det regionala miljömålet God bebyggd miljö, delmål 1, 3, 4 och 10. Detta steg förväntas ge en bild av nuläget; d.v.s. vi får en uppfattning om i vilken utsträckning man redan idag har inarbetat miljömålstänkandet i översiktsplaneringen. I undersökningen ingår även att ta reda på om kommunen arbetar med miljömålen på annat sätt, samt även vilken kompetens som finns hos kommunerna när det gäller arbetet med planerings- och miljömålsfrågor.

2.1.2 Delprojekt 2

- Resultatet av studien sammanställs så att det framgår hur användbara de aktuella översiktsplanerna kan vara i de olika kommunerna, med tanke på den återkommande miljömålsuppföljningen. (Skillnaderna mellan kommunerna förväntas vara stora.). På vilket sätt kan de olika översiktsplanerna tjäna som utgångspunkt i uppföljningsarbetet? Vilka mål kan följas upp? Hur? Vilka tillägg eller vilken utveckling krävs för att planen skall fungera i en utvärdering?

2.1.3 Delprojekt 3 och 4

- Studera projekt och andra regioners översiktsplaner för att se vilka av miljömålen som det kan vara realistiskt att integrera i översiktsplanerna. Presentera en bruttolista med relevanta miljömål.
- Upprätta en ”granskningsmall” att användas i samband med aktualitetsgenomgång av kommunernas översiktsplaner med avseende på hur miljökvalitetsmålen beaktats.

3. Resultat

3.1 Delprojekt 1 och 2

Inom delprojekt 1 och 2 har samtliga kommuners översiktsplaner studerats. För att begränsa arbetet har vi valt att endast titta på det regionala målet God bebyggd miljö, delmål 1, 3, 4 och 10. För varje delmål har en indikator tagits fram som ska ge ett mått på hur kommunen har arbetat med detta delmål i sin översiktsplan. Tanken är att dessa indikatorer även ska göra det möjligt att se om kommunen i kommande planer har förbättrat sitt arbete med de regionala delmålen. Under varje delmålsrubrik finns även förslag på program och strategier som kan vara användbara i miljömålsarbetet. Det som har eftersökts i materialet är på vilket sätt kommunerna visar på en förståelse för miljömålen, om det finns en medveten fokusering på de olika delmålen samt om detta redovisas i både text- och kartmaterial. Kapitlet avslutas med en sammanställning för samtliga kommuner samt en sammanfattande kommentar.

Delmål 1, Kulturhistoriska och estetiska värden

”Senast år 2010 ska fysisk planering och samhällsbyggande grundas på program och strategier för hur kulturhistoriska och estetiska värden ska tas till vara och utvecklas. (N)”

Foto Vägverket Region Norr

Exempel på regionala program kan vara:

- **Vårt hävdade Norrbotten;** program för bevarande av odlingslandskapets natur- och kulturvärden. Länsstyrelsen 1993 (1993:6)
- **Norrbottens synliga historia,** Norrbottens kulturmiljöprogram. Länsstyrelsen 1997 (10/1997)
- **Program för Norrbottens industriarv.** Norrbottens museum/Länsstyrelsen (1/2000)
- **Värdefulla vägmiljöer i Norrbottens och Västerbottens län.** Länsstyrelsen och Vägverket 2001
- **Broinventering av kulturhistoriskt värdefulla broar.** Länsstyrelsen (under utarbetande)
- **Bevarande av det samiska kulturarvet.** Program för stöd. RAÄ, Länsstyrelsen, Aitte 2003
- **Bevarande av det samiska kulturarvet.** Program för stöd. Länsstyrelsen i Norrbotten, Länsstyrelsen i Jämtland, RAÄ 2003?
- **Digitala fornminnesregistret,** Länsstyrelsen.
- **Landsvägsalléer i Norrbottens och Västerbottens län,** Vägverket, 2000
- **Vägens närområde.** Förslag till kvalitetsprogram för vägens närområde för väg E4 och 97 inom Boden, Luleå och Piteå kommuner. Vägverket och kommunerna 2001

Indikator:

Andel kommuner som i sina översiktsplaner har tagit hänsyn till program och strategier för hur kulturhistoriska och estetiska värden ska tas tillvara och utvecklas.

Delmål 3, Natur- och grönområden

”Senast år 2010 ska fysisk planering och samhällsbyggande grundas på program och strategier för hur grö- och vattenområden i tätorter och tätortsnära områden ska bevaras och utvecklas och andelen hårdgjord yta inte ökas. (N)”

Foto Vägverket Region Norr

Det finns inga särskilda regionala program som länsstyrelsen tagit fram. Några av länets kommuner har dock tagit fram grön- och trädplaner. Se mer under kapitel 3.1.1.

Indikator:

Andel kommuner som i sina översiktsplaner har tagit hänsyn till program och strategier för hur grön- och vattenområden i tätorter och i tätortsnära områden ska bevaras.

Delmål 4, Transporter och trafiksystem

”Senast år 2010 ska fysisk planering och samhällsbyggande grundas på program och strategier för hur ett varierat utbud av bostäder, arbetsplatser, service och kultur kan åstadkommas så att bilanvändningen kan minska och förutsättningarna för miljöanpassade och resurssnåla transporter förbättras. (N)”

Foto www.vasteras.se

Exempel på program kan vara:

- **Förslag på åtgärder för minskade koldioxidutsläpp för transportsektorn.** Länsstyrelsen i Västerbottens län, Länsstyrelsen i Norrbotten, Vägverket Region Norr (november 2002)
- **Vägens närområde.** Förslag till kvalitetsprogram för vägens närområde för väg E4 och 97 inom Boden, Luleå och Piteå kommuner. Vägverket och kommunerna 2001
- **RES; Regional samhällsplanering för ett miljöanpassat transportsystem.** Länsstyrelsen 1995

Indikator:

Andel kommuner som i sina översiktsplaner har tagit hänsyn till program och strategier för hur ett varierat utbud av bostäder, arbetsplatser, service och kultur kan åstadkommas så att bilanvändningen kan minska och förutsättningarna för miljöanpassade och resurssnåla transporter förbättras.

Delmål 10, Energianvändning

”Senast år 2010 ska fysisk planering och samhällsbyggande grundas på program och strategier för hur energianvändningen ska effektiviseras, hur förnybara energiresurser ska tas till vara och hur utbyggnad av produktionsanläggningar för fjärrvärme, solenergi, biobränsle och vindkraft ska främjas. (N)”

Exempel på program kan vara:

- **Energien och framtiden i Norrbotten.** NENET/Länsstyrelsen 2000 (5/2000)
- **Vindkraft i Norrbotten.** Länsstyrelsens policydokument. Länsstyrelsen (7/1998)
-

Indikator:

Andel kommuner som i sina översiktsplaner har tagit hänsyn till program och strategier för hur energianvändningen ska effektiviseras, hur förnyelsebara energiresurser ska tas tillvara och hur utbyggnad av produktionsanläggningar för fjärrvärme, solenergi, biobränsle och vindkraft ska främjas.

3.1.1 Vilka lokala program och strategier finns hos kommunerna?

Kommun	Energiplan	Kulturmiljö- / bevarandeplan	Gestaltungs- plan	Träd- / grönplan	Trafik- / transportplan	Övrigt	Referens
Arjeplog	Nej	Nej	Nej	Nej	Nej		Leif Ståhl, Martin Stenlund
Arvidsjaur	Ja, 1999	Bevarandeplan -80-tal, Kulturmiljöplan 1996	Nej	Trädplan, -90-tal, skogsvårdsplan på gång	Nej		Börje Gran, Leif Ståhl
Boden	Ja, 2001-05-21	Nej	Nej	Nej	Trafikledsplan 1995- 06-06		Marianne Norman
Gällivare	Nej	Bevarandeplan, 1985	Nej	Nej	Nej	Översyn av Gällivare centrum pågår i "Centrumgruppen"	Ulla-Britt Larsson, Teresa Hedpalm, Annie Arnqvist, Arne Björnfot
Haparanda	Nej (gammal som ej gäller)	Nej	Nej	Nej	Nej	Arbete med de berörda delarna för centralorten pågår i "Centrumutvecklingsgruppen"	Barbro Nyström
Jokkmokk	Nej	Bevarandeplan för Porjus, 1994	Nej	Nej	Nej		Karin Larsson, Teresa Hedpalm
Kalix	Nej	Nej	Nej	Grön- och trädplan, 1988	Trafik- och gatumiljöplan samt Gång- och cykelledsprogram	MP-97	David Lanthén

Kommun	Energiplan	Kulturmiljö- / bevarandeplan	Gestaltning-plan	Träd- / grönplan	Trafik- / transportplan	Övrigt	Referens
Kiruna	Energiplan, antas förhoppningsvis under hösten	Bevarandeplan 1984-09-10	Nej	Grönplan, 1990	Nej	Tillväxtprogram, 2003- 02-24	Barbro Grape, Teresa Hedpalm, Krister Winsa
Luleå	Nej	Nej	Nej	Nej, förhoppningsvis på gång	Nej	Stadsmiljöprogram för Luleå centrum, 2004- 02-23	Margareta Edström
Pajala	Nej	Kulturmiljöplan -90-talet	Nej	Grönplan, -90-talet, NAB	Nej	Gemensam ÖP med Finland på gång kring 2005	Johnny Lantto, Robert Lahti
Piteå	Nej	Nej, projekt pågår 2003-2005	Nej	Trädplan ja, Grönplan nej	Trafikutredning från 1999		Kennet Marklund, Patrik Jansson
Älvsbyn	Ja, antagen 99-05- 03	Bevarandeplan för tätorten -86	Nej	Nej	Nej, endast i ÖP		Torsten Lundberg, Ingemar Larsson, Roger Broström
Överkalix	Nej	Nej	Nej (endast Svartbyn)	Nej	Trafiknätsanalys enligt Lugna gatan (VV)	Utförlig kulturmiljöbeskrivning för Svartbyn	Per Larsson
Övertorneå	Nej	Nej	Nej	Nej, parkingenjör anställd fr.o.m. 2004	Nej, tätortsgenomfart- projekt på gång med Vägverket	Miljöplan 1998	Bertil Suup, Tomas Westerberg

3.1.2 Sammanställning för samtliga kommuner

Nedan presenteras resultatet i form av en sammanställning för samtliga kommuner. För mer detaljerad genomgång av respektive kommun hänvisas till bilaga 1.

Delmål	Indikator	Kommun	Måluppfyllelse				
			Nej	Delvis	Ja		
KULTURHISTORISKA OCH ESTETISKA VÄRDEN 1. Senast år 2010 ska fysisk planering och samhällsbyggande grundas på program och strategier för hur kulturhistoriska och estetiska värden ska tas till vara och utvecklas. (N)	Andel kommuner som i sina översiktsplaner har tagit hänsyn till program och strategier för hur kulturhistoriska och estetiska värden ska tas tillvara och utvecklas.	Arjeplog	1				
		Arvidsjaur	1				
		Boden		1			
		Gällivare		1			
		Haparanda		1			
		Jokkmokk		1			
		Kalix		1			
		Kiruna		1			
		Luleå		1			
		Pajala		1			
		Piteå				1	
		Älvsbyn			1		
		Övertorneå			1		
		SUMMA			2	11	1
					14 %	79 %	7 %

Andel kommuner som har tagit hänsyn till program och strategier för delmål 1

Kategori	Antal kommuner	Procent
Nej	2	14 %
Delvis	11	79 %
Ja	1	7 %

Kommentar: Vikten av att värna de kulturhistoriska värdena nämns ofta i översiktsplanerna. Dock saknas ofta ett lokalt ställningstagande för hur bevarandet ska ske samt hur dessa objekt ska utvecklas. Objekten i det regionala Kulturmiljöprogrammet omnämns delvis, då främst de objekt som är av riksintresse.

NATUR- OCH GRÖNOMRÅDEN 3. Senast år 2010 ska fysisk planering och samhällsbyggande grundas på program och strategier för hur grön och vattenområden i tätorter och tätortsnära områden ska bevaras och utvecklas och andelen hårdjord yta inte ökas. (N)	Andel kommuner som i sina översiktsplaner har tagit hänsyn till program och strategier för hur grön och vattenområden i tätorter och i tätortsnära områden ska bevaras och utvecklas.	Arjeplog	1		
		Arvidsjaur	1		
		Boden	1		
		Gällivare		1	
		Haparanda	1		
		Jokkmokk	1		
		Kalix		1	
		Kiruna			1
		Luleå	1		
		Pajala		1	
		Piteå	1		
		Älvsbyn	1		
		Överkalix		1	
		Övertorneå	1		
		SUMMA	9	4	1
			64 %	29 %	7 %

Andel kommuner som har tagit hänsyn till program och strategier för delmål 3

Kategori	Andel (%)
Nej	64%
Delvis	29%
Ja	7%

Kommentar: Grön- och vattenområden behandlas i regel inte så ingående i de kommunala översiktsplanerna. Det kan bero på att det anses vara på för detaljerad nivå eller så anser kommunerna att detta inte är en bristvara i våra relativt glesa kommuner.

TRANSPORTER OCH TRAFIKSYSTEM 4. Senast år 2010 ska fysisk planering och samhällsbyggande grundas på program och strategier för hur ett varierat utbud av bostäder, arbetsplatser, service och kultur kan åstadkommas så att bilanvändningen kan minska och förutsättningarna för miljöanpassade och resurssnåla transporter förbättras. (N)	Andel kommuner som i sina översiktsplaner har tagit hänsyn till program och strategier för hur ett varierat utbud av bostäder, arbetsplatser, service och kultur kan åstadkommas så att bilanvändningen kan minska och förutsättningarna för miljöanpassade och resurssnåla transporter förbättras.	Arjeplog	1		
		Arvidsjaur		1	
		Boden		1	
		Gällivare	1		
		Haparanda		1	
		Jokkmokk	1		
		Kalix	1		
		Kiruna		1	
		Luleå	1		
		Pajala	1		
		Piteå		1	
		Älvsbyn	1		
		Överkalix	1		
		Övertorneå	1		
		SUMMA	9	5	0
			64 %	36 %	0 %

Andel kommuner som har tagit hänsyn till program och strategier för delmål 4

Response	Percentage
Nej	64%
Delvis	36%
Ja	0%

Kommentar: Länets kommuner har lågt expanderingsstryck när det gäller bostäder och arbetsplatser så förutsättningarna för att förändra de redan färdiga fysiska strukturerna är begränsade. Det som främst kan påverkas är på det sätt som vi reser. Kommunerna borde ha en mer medveten strategi för hur alternativa transportsätt ska prioriteras i den fysiska trafikplaneringen. De kommuner som har gjort trafikanalyser/trafikanalysplaner har fokus på flöden och trafiksäkerhet (vilket inte är det som efterfrågas i delmålet).

<p>ENERGIANVÄNDNING</p> <p>10. Senast år 2010 ska fysisk planering och samhällsbyggande grundas på program och strategier för hur energianvändningen ska effektiviseras, hur förnybara energiresurser ska tas till vara och hur utbyggnad av produktionsanläggningar för fjärrvärme, solenergi, biobränsle och vindkraft ska främjas. (N)</p>	<p>Andel kommuner som i sina översiktsplaner har tagit hänsyn till program och strategier för hur energianvändningen ska effektiviseras, hur förnyelsebara energiresurser ska tas tillvara och hur utbyggnad av produktionsanläggningar för fjärrvärme, solenergi, biobränsle och vindkraft ska främjas.</p>	Arjeplog	1		
		Arvidsjaur	1		
		Boden	1		
		Gällivare	1		
		Haparanda		1	
		Jokkmokk		1	
		Kalix	1		
		Kiruna		1	
		Luleå		1	
		Pajala	1		
		Piteå		1	
		Älvsbyn	1		
		Överkalix	1		
		Övertorneå	1		
		SUMMA	9	5	0
			64 %	36 %	0 %

Andel kommuner som har tagit hänsyn till program och strategier för delmål 10

Kategori	Andel (%)
Nej	64%
Delvis	36%
Ja	0%

Kommentar: Arbetet med att upprätta Energiplaner tycks inte vara ett prioriterat arbete hos kommunerna (endast tre kommuner har en antagen Energiplan). I några översiktsplaner nämns vikten av att ansluta ny och befintlig bebyggelse till fjärrvärme eller annan effektiv energikälla. Några kommuner tar ställning för andra förnyelsebara energikällor men det saknas i regel spår av detta i kartmaterialet.

3.1.3 Kommentar till delprojekt 1 och 2

Målet med plangenomgången var att se hur väl kommunerna har tagit hänsyn till miljömålet God bebyggd miljö, delmål 1, 3, 4 och 10. Det är svårt att veta om "hänsyn har tagits till program och strategier", om det inte går att spåra direkt i textdelen i varje översiktsplan. För att redovisa en sådan här genomgång av översiktsplanerna är det nödvändigt att göra en ganska grov bedömning. Kommunernas måluppfyllelse är graderad efter en tregradig skala vilket ger stort tolkningsutrymme.

Efter genomgång kan konstateras att det är en bit kvar tills delmålen uppfylls i arbetet med fysiska planer. Till kommunernas försvar kan sägas att målformuleringen inte var färdig när de flesta översiktsplanerna upprättades. Dock är kommunen skyldig att se över aktualiteten i sina planer och då även se över hur väl de överensstämmer med gällande mål. Inför nästa planeringsomgång borde berörda myndigheter (bl.a. länsstyrelsen) kunna ställa högre krav på miljömedvetenheten i den fysiska planeringen. Många av målen kan påverkas genom en god fysisk planering och trots att vi i Norrbotten dras med en tung miljöbelastning från vår basindustri så är det viktigt att kommunerna arbetar för en mer miljömedveten planering även i det lilla perspektivet. Det handlar om trovärdighet gentemot kommunmedborgarna likväl som det handlar om att planera ett nytt sätt att se på vår närmiljö hos medborgarna och politikerna.

Ett sätt att arbeta med miljömålen är att använda sig av framtidsbilder. Hur vill kommunen att det ska se ut i framtiden och vilka fysiska krav ställs utifrån detta? Översiktplanen blir kanske mer en beskrivning av en redan färdig (politisk) lösning eller en "önskelista" till andra aktörer snarare än ett gemensamt ställningstagande och det mål som kommunen förbinder sig att verka för.

Till hjälp i planeringsarbetet finns ett antal "verktyg" som presenteras i projektet Samhällsplanering med miljömål i Sverige (SAMS). Strävan i detta projekt har varit att integrera miljöfrågorna i den fysiska översiktplaneringen och arbetet har bedrivits av Boverket och Naturvårdsverket i samverkan med flera kommuner och regionala myndigheter. I framtida aktualiseringar av översiktsplanerna skulle det vara önskvärt att se spår att de erfarenheter som gjort inom SAMS-projektet. Exempel på detta kan vara Scenarioteknik, SWOT-analys och SMB. I rapporten *Planera med miljömål, en vägvisare* beskrivs dessa verktyg och metoder mer ingående.

Hur går vi vidare?

Ambitionen är att varje år se över och uppdatera det resultatdiagram som tagits fram. Detta förutsätter att någon av länets kommuner har gjort en översyn av sina planer. Översiktplanerna ska ses över för varje mandatperiod och kommunerna förväntas göra denna översyn utifrån de mål som gäller. De förändringar som berör miljömålen kan då uppdateras i resultatdiagrammet.

3.2 Delprojekt 3 och 4

3.2.1 Vilka av de regionala miljömålen berörs av en god fysisk planering?

Den gjorda genomgången av kommunernas översiktplaner har endast berört målet God bebyggd miljö, delmål 1, 3, 4 och 10. Dessa delmål riktar sig direkt mot den fysiska planeringen och samhällsbyggande och berör i allra högsta grad de kommunala översiktplanerna. Under följande kapitel ges fler exempel på hur god fysisk planering kan påverka även övriga miljömål.

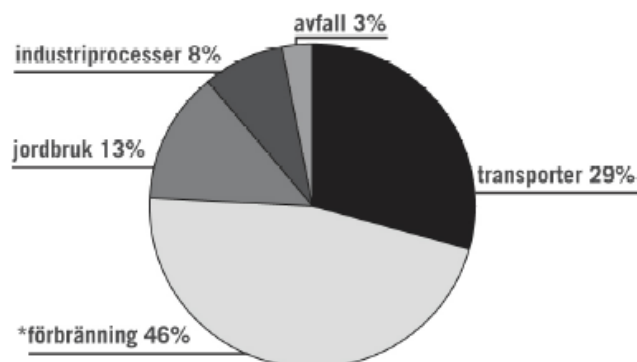
Miljökvalitetsmål	Möjlighet att påverka genom god fysisk planering
1. Begränsad klimatpåverkan	Stor
2. Frisk luft	Stor
3. Bara naturlig försurning	Stor
4. Giftfri miljö	Stor
5. Skyddande ozonskikt	Mindre
6. Säker strålmiljö	Mindre
7. Ingen övergödning	Stor
8. Levande sjöar och vattendrag	Stor
9. Grundvatten av god kvalitet	Stor
10. Hav i balans samt levande kust och skärgård	Stor
11. Myllrande våtmarker	Stor
12. Levande skogar	Mindre
13. Ett rikt odlingslandskap	Stor
14. Storslagen fjällmiljö	Stor
15. God bebyggd miljö	Stor

Beskrivning av de miljökvalitetsmål som bedöms relevanta

Här beskrivs de aktuella miljökvalitetsmålen och delmålen samt på vilket sätt som en god fysisk planering kan påverka respektive mål.

1. Begränsad klimatpåverkan

1. Utsläppen av växthusgaser ska år 2010 vara minst fyra procent lägre än utsläppen år 1990. Målet ska uppnås utan kompensation för upptag i kolsänkor eller för flexibla mekanismer och beräknas i koldioxidekvivalenter. Målet omfattar inte basindustrierna lokaliserade i Norrbotten. Med basindustrier avses här massa- och papper, gruv- och stålindustrin samt Lule-Kraft. (N-)

Figur 1. Fördelning av utsläpp av svenska växthusgaser 2001. (Länsstyrelsen Västra Götalands län, Nu mycket enklare, 2004)

Kommentar: Trafik och uppvärmning står för en stor del av utsläppen.

2. Frisk luft

1. Halten marknära ozon ska inte överskrida 120 mikrogram/m³ som åtta timmars medelvärde år 2010. (N)
2. År 2010 ska utsläppen av flyktiga organiska ämnen (VOC)* i Norrbotten, exklusive metan, ha minskat till 15 000 ton. (NR)
3. År 2010 överskrids inte sothalten 10 mikrogram per m³ luft som medelvärde för vinterhalvåret, i Norrbottens tätorter. (R)

Kommentar: Trafik och uppvärmning är en stor källa.

3. Bara naturlig försurning

1. År 2010 ska högst 2 procent av antalet sjöar och högst 5 procent av sträckan rinnande vatten i länet vara drabbade av permanent försurning orsakad av människan. (N+)
2. Före år 2010 ska trenden mot ökad försurning av skogsmarken vara bruten i områden som försurats av människan och en återhämtning ska ha påbörjats. (N)
3. År 2010 har utsläppen i Norrbotten av svaveldioxid till luft minskat med minst 25 procent från 1995 års nivå från 5 000 ton till 3 700 ton. (NR)
4. År 2010 har utsläppen i Norrbotten av kväveoxider till luft minskat med minst 25 procent från 1995 års nivå från 13 000 ton till 9 700 ton. (NR)

Kommentar: Trafiken är en stor källa!

4. Giftfri miljö

4. Förorenade områden ska vara identifierade och för minst 12 av de områden som är mest prioriterade med avseende på riskerna för människors hälsa och miljön ska arbetet med sanering och efterbehandling ha påbörjats senast år 2005. Minst 6 av de områden där arbete påbörjats ska dessutom vara åtgärdade.* (NR)

Kommentar: Prioritering av dessa områden bör påverkas av den kommunala fysiska planeringen.

7. Ingen övergödning

4. År 2010 har utsläppen i Norrbotten av kväveoxider till luft minskat med minst 25 procent från 1995 års nivå från 13 000 ton till 9 700 ton. (NR)

Kommentar: Trafiken är en stor källa!

8. Levande sjöar och vattendrag

3. Senast år 2009 ska vattenförsörjningsplaner med vattenskyddsområden och skyddsbestämmelser ha upprättats för alla allmänna och större enskilda ytvattentäkter. Med större ytvattentäkter avses ytvatten som nyttjas för vattenförsörjning till mer än 50 personer eller distribuerar mer än 10 m³ per dygn i genomsnitt.* (N)

Kommentar: Dessa skyddsområden bör synas i översiktplanen/detaljplanen.

9. Grundvatten av god kvalitet

1. Grundvattenförande geologiska formationer av vikt för nuvarande och framtida vattenförsörjning ska senast år 2010 ha ett långsiktigt skydd mot exploatering som begränsar användningen av vattnet. (N)
2. Senast år 2010 ska användningen av mark och vatten inte medföra sådana ändringar av grundvattennivåer som ger negativa konsekvenser för vattenförsörjningen, markstabiliteten eller djur- och växtliv i angränsande ekosystem. (N)
3. Senast år 2010 ska alla vattenförekomster som används för uttag av vatten som är avsett att användas som dricksvatten och som ger mer än 10 m³ per dygn i genomsnitt eller betjänar mer än 50 personer per år minst uppfylla gällande svenska normer för dricksvatten av god kvalitet med avseende på föroreningar orsakade av mänsklig verksamhet. (N)
5. Senast år 2009 ska vattenförsörjningsplaner med vattenskyddsområden och skyddsbestämmelser ha upprättats för alla allmänna och större enskilda grundvattentäkter. Med större grundvattentäkter avses grundvatten som nyttjas för vattenförsörjning till mer än 50 personer eller distribuerar mer än 10 m³ per dygn i genomsnitt. (R)

Kommentar: Vattenförande geologiska formationer bör redovisas/skyddas i översiktplanen/detaljplanen. Även de övriga skyddsområdena bör synas i de fysiska planerna.

10. Hav i balans samt levande kust och skärgård

2. Senast år 2005 ska en strategi finnas för hur kustens och skärgårdens kulturarv och odlingslandskap kan bevaras och brukas. (N)

Kommentar: Bevarandevärda kulturmiljöer och odlingslandskap bör få ett långsiktigt skydd i form av detaljplan/områdesbestämmelse/kulturresevat.

11. Myllrande våtmarker

2. Samtliga våtmarksområden i Norrbotten som finns med i Naturvårdsverkets Myrskyddsplan ska ha ett långsiktigt skydd senast år 2010. (NR)

Kommentar: Redovisas i översiktsplan.

13. Ett rikt odlingslandskap

1. Senast år 2010 ska ängs-, åker- och betesmarker bevaras och skötas i minst dagens omfattning (N-R)
3. Mängden kulturbärande landskapselement som vårdas ska inte minska jämfört med dagens omfattning. (N-R)

Kommentar: Planläggning/inventeringar av värdefulla byar och miljöer i odlingslandskapet bör synas i de kommunala planerna.

14. Storslagen fjällmiljö

7. Motortrafikens störningar på såväl flora och fauna som rennäring och icke motorburen turism skall minska i hela fjällvärlden. (R)

8. Senast år 2010 ska speciellt värdefulla kulturmiljöer som speglar hela fjällområdets förhistoria och historia vara kända och ha ett långsiktigt skydd som vid behov omfattar restaurering och skötsel. (N-)

9. Helhetsupplevelsen av fjällens storslagenhet ska bevaras. (R)

10. Buller i fjällen från motordrivna fordon i terräng och luftfartyg ska minska och uppfylla följande specifikation, nämligen att
- buller från luftfartyg senast år 2010 ska vara försumbart både inom regleringsområde klass A enligt terrängkörningsförordningen (1978:594) och inom minst 90 procent av nationalparksarealen. (N)

Kommentar: Kanalisera den motoriserade terränggående fritidstrafiken genom ledsystem, främst genom att regionala strategier får genomslagskraft i planarbetet. Värdefulla kulturmiljöer bör skyddas i form av detaljplan e.dyl.

15. God bebyggd miljö

Kulturhistoriska och estetiska värden

1. Senast år 2010 ska fysisk planering och samhällsbyggande grundas på program och strategier för hur kulturhistoriska och estetiska värden ska tas till vara och utvecklas. (N)

2. Den kulturhistoriskt värdefulla bebyggelsen ska senast år 2010 vara identifierad och ett program finnas för skydd av dess värden. Samtidigt ska minst 25 procent av den värdefulla bebyggelsen vara långsiktigt skyddad. (N)

Natur- och grönområden

3. Senast år 2010 ska fysisk planering och samhällsbyggande grundas på program och strategier för hur grön och vattenområden i tätorter och tätortsnära områden ska bevaras och utvecklas och andelen hårdgjord yta inte ökas. (N)

Transporter och trafiksystem

4. Senast år 2010 ska fysisk planering och samhällsbyggande grundas på program och strategier för hur ett varierat utbud av bostäder, arbetsplatser, service och kultur kan åstadkommas så att bilanvändningen kan minska och förutsättningarna för miljöanpassade och resurssnåla transporter förbättras. (N)

5. År 2010 ska första etappen av Norrbotniabanan, mellan Kalix och Haparanda, vara utbyggd och minst en del av etapp två mellan Umeå och Kalix vara påbörjad. (R)

Buller

6. Antalet människor som utsätts för trafikbullerstörningar överstigande de riktvärden som riksdagen ställt sig bakom för buller i bostäder ska ha minskat med 5 procent till år 2010 jämfört med år 1998. (N)

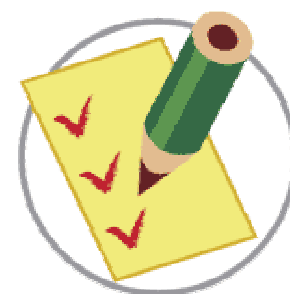
Energianvändning

10. Senast år 2010 ska fysisk planering och samhällsbyggande grundas på program och strategier för hur energianvändningen ska effektiviseras, hur förnybara energiresurser ska tas till vara och hur utbyggnad av produktionsanläggningar för fjärrvärme, solenergi, biobränsle och vindkraft ska främjas. (N)

Kommentar: De kommunala fysiska planerna ska grunda sig på ovan nämnda program och strategier. Mark ska reserveras för framtida järnvägsutbyggnad. Hänsyn till särskilt bullerstörda områden ska tas.

3.2.2 Hur kan den fysiska planeringen påverka?

Här presenteras några exempel på frågeställningar som visar hur god fysisk planering kan bidra till minskad miljöpåverkan. De femton övergripande miljömålen har grupperats inom fyra områden som kan härleds i den fysiska planeringen; Trafik, Övrig energi, Kulturmiljö och estetiska värden samt Naturmiljö.

Trafik
Är kollektivtrafikstråk optimalt utformade så att gynnsamma kollektivtrafikunderlag skapas och begränsar behovet av privatbilism?
Är systemtänkandet utvecklat när det gäller tillkommande och befintlig kollektivtrafik? Kollektivtrafiken ska vara reseanpassad och attraktiv så att den blir ett verkligt alternativ till att ta den egna bilen.
Är den fysiska strukturen utformad för att de förutsättningar för minskade transporter, till exempel genom att olika verksamheter lokaliseras i förhållande till varandra så att transportbehovet minskar? Detta gäller inte minst relationen bostäder/arbetsplatser.
Är reseterminaler placerade/planerade för att underlätta samordning av gods- och persontransporter?
Är möjligheten att cykla och gå god med avseende på bland annat genomtänkta, sammanhängande gång- och cykelstråk? Cykeln anses effektiv på avstånd upp till cirka 5 km.
Är effekter av förslag på affärsetableringar noga utvärderade och konsekvensbedömda? Hur kan befintliga centras konkurrenskraft stärkas? Finns goda allmänna kommunikationer?
Är allt byggande på tidigare ej exploaterad mark och allt byggande i perifera lägen utan direkt koppling till kollektivtrafikstråk konsekvensbeskrivna?
Sker någon uppföljning/konsekvensbedömning av tätortsarealens förändring i kommunen?
Övrig energi
Finns aktuella energiplaner upprättade inom kommunen och ligger dessa till grund för planarbetet?
Anges ytor lämpliga för odling av energigrödor och energiskog?
Främjas en bebyggelselokalisering som möjliggör anslutning av bebyggelse till fjärrvärme för uppvärmning (vilket är en effektiv åtgärd att minska användningen av fossila bränslen och samtidigt få en bättre luftsituation)?
Lokaliseras bebyggelse, med hänsyn till lokala klimatförhållanden som sol och vindförhållanden, (vilket kan begränsa uppvärmningsbehovet)?
Lokaliseras bebyggelse med hänsyn till lokal energiproduktion? I planen kan anges goda lokala förutsättningar för att installera solceller, jord-, berg- och vattenvärme samt lägen för vindkraft.
Utformas och lokaliseras avfallsupplag så att utvinning och distribution av metangas från dessa underlättas?
Ställs krav i detaljplan på externa exploatörers energilösningar, t ex. genom krav på värme baserad på förnyelsebar energi?
Bedömas/planeras områden där det skulle vara möjligt att etablera vindkraft med hänsyn till andra allmänna intressen?

Kulturmiljö och estetiska värden
Har kommunen upprättat lokala kulturmiljöprogram/bevarandeplaner som sedan ligger till grund för planarbetet?
Bevaras/säkras särskilt skyddsvärda miljöer (ex. Kulturmiljöprogrammet) genom t.ex. detaljplan?
Konsekvensbedöms effekterna för kulturhistoriska och estetiska värden inför olika fysiska förändringar?
Finns lokala gestaltningsprogram som sedan ligger som grund för planarbetet?
Naturmiljö
Finns lokala grönstrategier/trädplaner för tätorterna som sedan ligger till grund för planarbetet?
Verkar planen för att upprätta/bevara tysta områden?
Är det möjligt att kanalisera den motoriserade terränggående fritidstrafiken i fjällen genom ledssystem, (främst genom att regionala strategier får genomslagskraft i planarbetet)?

3.2.3 Kommentarer till delprojekt 3 och 4

Med metoden att använda en checklista kan komplexa frågor förenklas. Samtidigt måste man vara medveten om denna förenkling. Det viktiga är att förstå bakgrunden och även att kunna sätta in respektive fråga i ett större sammanhang. Bedömningen av vad som är en lämplig samhällsutveckling ställer höga krav på de inblandades kompetens. Genom att kombinera samhällsplanerings-, stadsarkitekt- och antikvarisk kompetens med en väl sammanvägd ålders- och könssammansättning ges en god förutsättning för en väl avvägd lösning.

När det gäller den tekniska utformningen av trafik- och stadsmiljö har den syn på trafikreglering som gällde i 1971-års trafikreglering med bland annat enkelriktningar, behörighetsgator och avstängningar med betonggrisar mm gett effekten söktrafik, bilar och bilmiljöer överallt samt dålig tillgänglighet. Genom att ställa denna syn på trafik mot den modernare trafik- och stadsplaneringen framkommer ett annat synsätt på trafiken. Den nya strategin innebär att ytor för vistelse, fotgängare, cyklister och kollektivtrafik och andra åtgärder som stöder hållbara färdssätt prioriteras framför mer yrkrävande och barriärskapande fordonstrafik. Balansen mellan olika färdssätt och stadsmiljö eftersträvas. Detta synsätt brukar kallas Positive Discrimination eller Pedestrianization och utgår från att biltrafik inte är något negativt utan att tillgänglighet för andra färdssätt och stadskvaliteter behöver prioriteras. Strategin är väsentlig för hållbar stadsutveckling och ett miljövänligt trafiksystem. (*Svenska Kommunaltekniska Föreningen, Tidningen Stadsbyggnad, nr 2/2004*)

Kommunala energifrågor är ett område med många beröringspunkter med den fysiska planeringen. För att kunna arbeta medvetet och med en god framförhållning borde en antagen Energiplan för varje kommun vara en stor hjälp för dem som arbetar med frågorna.

Bevarande av värdefull kulturmiljö beskriver några kommuner som viktigt för den egna identiteten och för hur staden vill uppfattas. Genom att ta fram en lokal Bevarandeplan ges bättre förutsättningar för att arbeta målmedvetet med dessa frågor samt att utveckla de aktuella bevarandeobjekten.

Naturmiljö kan av vissa kommuner ses som en oändlig resurs. Så är givetvis inte fallet och framförallt de i större samhällena borde bevarandet/upprättandet av tätortsnära grönytor beaktas. Detta är en fråga om tillgänglighet såväl som en markresursfråga.